

Література:

1. Eddé A.-M. Saladin. Paris : Flammarion, 2016. 1013 p.
2. Hindley G. Saladin: Hero of Islam. Barnsley: Pen & Sword, 2007. 210 p.
3. Lyons M. C., Jackson D. E. P. Saladin: The Politics of the Holy War. Cambridge : Cambridge University Press, 1982. VIII, 472 p.
4. Phillips J. The Life and Legend of the Sultan Saladin. Yale University Press, 2019.
5. Richards D.S. Sālāh al-Dīn // The Encyclopaedia of Islam, Second Edition. Volume VIII: Ned–Sam. Leiden : Brill, 1995. Pp. 910–914.
6. Runciman S. A History of the Crusades: The Kingdom of Jerusalem and the Frankish East 1100–1187. Vol. 2. London : Penguin, 1951. XII, 523 p.
7. Şeşen R. Selâhaddin-i Eyyûbî // Islam Ansiklopedisi. C. 36. Istanbul : Türkiye Diyanet Vakfı, 2009. S. 337–340 URL: <https://islamansiklopedisi.org.tr/selahaddin-i-eyyubi> (Дата звернення 1.12.2025)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-585-6-13>

Постол А. Р.

*аспірант кафедри образотворчого мистецтва
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

ДЕРЕВОРІЗЬБЛЕННЯ В АНСАМБЛЯХ ФАСАДІВ ТРАДИЦІЙНОЇ АРХІТЕКТУРИ ЧЕРНІГІВЩИНИ, КИЄВЩИНИ, КРИМУ ТА КАРПАТ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОРІЧ

З давніх-давен на землях сучасної України існувала традиція зводити прикрашені різьбленням ошатні будинки, котрі мали задовольняти не лише утилітарні потреби місцевих мешканців, а й естетичні. Одним з найдавніших типів з-поміж відомих різновидів помешкань від часів Київської Русі був різновид терема – прямокутної у плані споруди із двоскатним дахом (рис. 1).

Вона включала, окрім приміщень штибу вітальні-гридниці у князівських покоях, гарно вирізьблені декоративні начілки (фронтони з внутрішнім полем-тимпаном) фасадів з декоративними кониками та опасання штибу обхідної галереї довкола палат-хором, а також подеколи ганки з аркадами, схожі на тераси з навісами.

Рис. 1. Візуалізація реконструйованого терему часів Київської Русі. Древній Київ у «Парку Київська Русь». Традиційне опасання (нижній ярус – аркада, верхній – обхідна галерея)

Фото з сайту:

<https://wiki.kubg.edu.ua/images/1/14/Teremyaroslava1038.jpg>

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%A2%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BC_%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D0%9C%D1%83%D0%B4%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BE.jpg

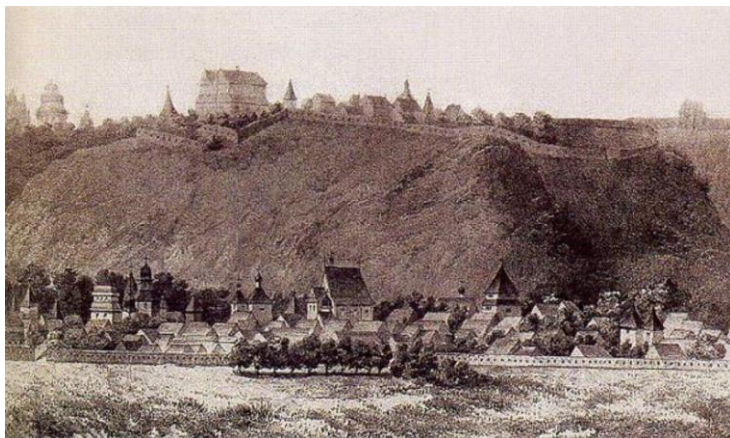
Тереми зводилися в часи Русі не лише у столичному Києві, а й в уділових князівствах. Зокрема, у Чернігівській землі (рис. 2), де поліська смуга лісу дозволяла майстрам втілювати найцікавіші за художньо-образною складовою задуми, на які йшло багато дерева різних порід.

Рис. 2. Княжий терем, м. Новгород-Сіверський

https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:%D0%9A%D0%BD%D1%8F%D0%B6%D0%B8%D0%B9_%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BC_%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%A1%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9.jpg

Відомо про переважне використання липи для виконання різьблення обхідних прольотів та мережива лиштви. Опасання інколи називали «кружганок», в суті назви окреслюючи специфіку дошки-льотних будинкових балконних конструкцій-галерей, які нагадували архітектуру теплих регіонів, де мали бути у плануванні враховані приміщення для відпочинку в комфортних умовах на свіжому повітрі (рис. 3, 4).

**Рис. 3. Вигляд замку на Старокиївській горі у Києві
XV–XVII століть**

Репродукція з сайту: <https://we.org.ua/history/vidnovlennya-zamku-na-starokyivskij-gori-ta-jogo-rozbudova-xv-xvii-st/>

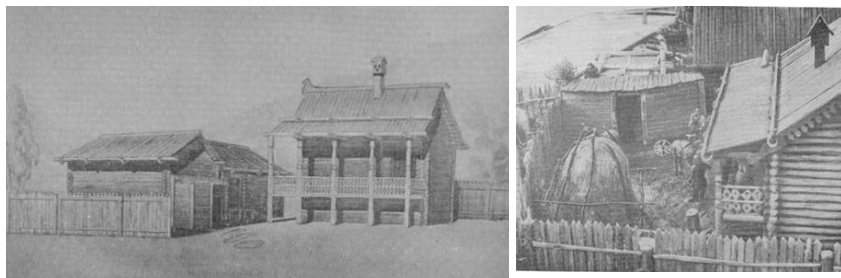
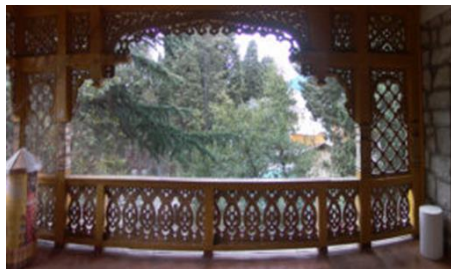

Рис. 4. Реконструкція зрубного житла у Києві

Зображення з сайту: <https://we.org.ua/wp-content/uploads/2015/08/095-zabudowa-podol-final-5.jpg>

Вочевидь, мода на такі кружганки сформувалася ще від часів володіння киеворуськими князями кримськими землями, клімат яких

вимагав певних особливостей композиції, враховуючи температурно-вологісний режим довколишнього середовища. Імовірно за все під впливом греків, грузинів, хозарів, візантійців, традиційне зодчество яких зважало на потреби пошуку зручного тінька та охолодження в спеку. Характерний приклад дачних будинків – проєкт архітектора Платона Терєбєнєва 1884–1885 років, реалізований у Ялті, що став на деякий час прихистком Лесі Українки (рис. 5).

**Рис. 5. Дача Лещинської. Музей Лесі Українки, Ялта, 1884–1885 р.
Архітектор Платон Терєбєнєв**

Фото з сайту: <https://culture.voicecrimea.com.ua/uk/istoriia-ievatorijskoho-maiaka/>

Певним чином архітектура Чернігова, Новгород-Сіверська, Ніжина (рис. 6) перегувалася з будівельними традиціями Боярки, Києва, Ворзеля, Пуша-Водиці кінця XIX – початку XX століть, маючи паралелі, водночас, як в синхронних течіях зодчества Криму, так і в забудові Карпатського регіону.

Рис. 6. Вид Чернігова біля Торгової площі. Початок XX ст.

Фото з сайту: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f2/View_of_Chernigov.PNG

Адже західноукраїнська архітектура межі XIX–XX ст., водночас, наслідувала традиції зодчества києворуського Холма та Перемишля, а згодом і Галицько-Волинських земель, на яких асимілювався і так званий «закоп'янський стиль», що всотував місцеві конструктивні засади народного будівництва мешканців Західних Карпат та моду на широке застосування порід дерева (рис. 7, 8).

Рис. 7. Курортна вілла «Яніна, м. Трускавець. Початок XX ст.

Фото з сайту: <https://we.org.ua/wp-content/uploads/2015/08/095-zabudowa-podol-final-5.jpg>

Рис. 8. Курортна вілла «Гопляна», м. Трускавець на Львівщини. 1924–1928 рр. збудована за проєктом архітектора Яна Семковича.

Нині Художній музей Михайла Біласа

Фото з сайту: <https://we.org.ua/wp-content/uploads/2015/08/095-zabudowa-podol-final-5.jpg>

Висновки. Отже, після періоду Х – першої половини XIII століття, коли на землях Київської Русі (насамперед, у межах Київщини та Чернігівщини) зводили будівлі зрубного типу та великокняжі тереми з ошатним дерев'яним різьбленням аркад, галерей-опасань з мережаними навісами, кониками, лиштвою вікон, мода на оформлення фасадів будівель різьбленням не припинилася. Вже на XV–XVII ст. традиції, відомі за дерев'яним зодчеством Новгород-Сіверська, Чернігова, Ніжина, Києва, а надалі й Боярки, Ворзеля, Пуща-Водиці набули характеру традиційної садибно-замкової середньовічної архітектури.

Остання лінія розвитку стала засадничою для оформлення центральних площ великих міст Чернігівщини, а також підготувала появу моди напрямку декорування фасадів окремих будівель Криму Нового часу (дача Лещинської в Ялті, кінець XIX століття) в стилі західноазійських будівельних традицій, зокрема грузинських «шушабанді», та специфіку розбудови курортних міст Східної та Західної України Новітнього часу (Ворзель, Боярка, Пуща-Водиця, Трускавець тощо).

Причому в проєктах архітектури Львівщини межі кінця XIX – початку XX сторіч відчутні також вторинні впливи так званого «закоп'янського» стилю. Останній був сумішню рефлексій києворуських конструктивно-будівельних традицій на даних територіях лісистих частин Карпат з новітніми польськими течіями розбудови дач і вілл. Характерні приклади – вілли «Гопляна», «Яніна» в Трускавці на Львівщині початку XX століття.

Література:

1. Коваль Галина, директор музею міста-курорту Трускавця. Архітектурний колорит Трускавця, або розкішні вілли курорту на зламі XX століття. URL: photo-lviv.in.ua/arhitekturnyj-koloryt-truskavtsya-abo-rozkishni-villy-kurortu-na-zlami-hh-stolittya/ (дата звернення: 28.11.2025).
2. Школьна, О. (2019). Поняття «машрабія», «пишка», «шушабанді», «ма'ага», «шаббак», «шебеке» в архітектурі країн Азії, Близького Сходу та Північної Африки. *Мистецтвознавство України*, (19), 264–273. <https://doi.org/10.31500/2309-8155.19.2019.186011>
3. Ялтинський дім Лесі Українки. URL: <http://culture.voiccrimea.com.ua/uk/khram-na-chest-sviatoho-ivana-bohoslova/> (дата звернення: 01.12.2025).